

ВИКОРИСТАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МУЗИКИ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Національна доктрина розвитку освіти в Україні передбачає виховання активної життєвої позиції дитини щодо набуття різних видів компетенції, збільшення потоку засвоєної інформації про довколишній світ, уміння користуватися асоціативними зв'язками, експериментувати, більше займатися творчою діяльністю.

Все це вимагає пошуку більш ефективних технологій, методів і прийомів, що сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів початкової школи.

Питання розвитку пізнавальної активності учнів – одне з найактуальніших у психології та педагогіці, бо активність є незмінною умовою формування розумових здібностей, особистих якостей, самостійності й ініціативності.

Сучасні педагоги (Л. В. Артемова, Ю. К. Бабанський, А. М. Богуш, О. О. Фунтикова, К. Й. Щербакова та ін.) вирішення цієї проблеми вбачають у вдосконаленні методів навчання.

Серед факторів, що гальмують активну навчальну діяльність, значне місце посідає втома дітей у цьому процесі.

Учені (М.В. Антропова, Г.Л. Комендантов, І.А. Ку-лак, Ю. М.Пратусевич, Н.Т.Терехова та ін.) виділяють три види втоми: втома під час фізичної праці, втома під час розумової праці та втома під час емоційного навантаження. Виходячи з даного положення, втома дітей, сполучаючи в собі в зумовленому відношенні всі три види, представляє собою все ж переважно розумову втому.

Ми встали на позицію дослідників, які розглядають процес втоми як розвиток охоронного гальмування. Процеси виснаження функціонального потенціалу, що лежать в його основі, є могутнім стимулом відновлювальних процесів. Отже, не можна ігнорувати це фізіологічне явище, натомість необхідно засобами спеціальних заходів, з одного боку, прискорювати відпочинок, а з другого – віддаляти настання втоми і тим самим підвищувати ККД процесу навчання.

Втома учнів початкових класів підпорядковується загальнофізіологічним законам та виникає в результаті напруженої або довготривалої їх діяльності. Через складність утоми як фізіологічного процесу, що починається з найвищих відділів нервової системи, вона супроводжується розладом діяльності нервових клітин кори головного мозку, що поширюється на інші системи організму.

При розумовій втомі спостерігаються зміни в системі кровообігу: відбувається прилив крові до головного мозку, частішають серцеві скорочення, змінюється склад, в'язкість і згортання крові. Також відбуваються зміни в газообміні – збільшується кількість кисню, що поглинається; змінюється температура тіла, особливо головного мозку; знижується чутливість рецепторних систем: при зміні шкірної чутливості, при зміні тактильної чутливості, при використанні методу визначення слухової чутливості, при визначенні електричної активності ока в дітей, при визначенні верхньої (критичної) межі розходження частоти мигань.

У процесі дослідження вищої нервової діяльності вчені встановили, що під впливом розумової втоми знижується коркова діяльність, зменшується величина умовних рефлексів, розгальмовуються їх диференційовки, розвивається охороняюче гальмування, знижується рухливість нервових процесів, порушується адекватність відповідних реакцій на подразник різної сили (К.М.Биков, Н.А.Рогов, Ю.М.Пратусевич та ін.).

Розумова діяльність впливає й на м'язову працездатність. Особливо важливо підкреслити зв'язок між розумовим і фізичним стомленням, вперше описану італійським фізіологом А. Моссо в 1899 р. У процесі розумової діяльності завжди є елементи м'язової втоми: тривале перебування в одній позі викликає значну втому відповідних частин рухового апарату. Зорова втома являє собою, по суті справи, також утому м'язів не тільки очорухових, але й тих м'язів і нервових центрів, які підтримують відповідну позу.

Ця фізіологічна картина доповнюється цілою низкою змін у складних психічних процесах. Коли втома починає виявлятися з достатньою ясністю, починають виявлятися значні недоліки в розумовій роботі людини, знижується концентрація уваги, страждає сприйняття й послаблюється пам'ять, настає психічна млявість.

Особливо яскравим показником розумової втоми виступають функції уваги. Увага є основною умовою всякої плідної розумової діяльності. Вона необхідна як психічна умова налаштування на майбутню роботу, є психологічним чинником поглибленості розумової діяльності й контролю за правильністю виконання завдань. При розумовій втомі увага втрачає стійкість, починає мимоволі відхилятися убік, виявляється в нездатності охоплення колишньої широти або обсягу інформації.

Про ступінь втоми можна судити по цілому ряду суб'єктивних та об'єктивних даних. Коли настає втома, в учнів з'являється почуття стомлення, яке є суб'єктивним фактором, але в його основі лежать певні фізіологічні порушення в мозку.

До об'єктивних критеріїв втоми відносяться: зміни працездатності та зміни в різних системах та органах, які супроводжують розвиток утоми.

Зміна працездатності йде трьома шляхами, з яких на перший план висувається то одна, то інша сторона: змінюється кількість роботи, що виконується; погіршується її якість; страждає координація різних операцій у процесі роботи.

Дані досліджень по визначенню працездатності учнів свідчать про те, що розумова працездатність підпорядковується загальнопсихологічним законам та має певну циклічність упродовж учбового дня, тижня, року.

Серед засобів, що сприяють зниженню втоми учнів і підвищенню їхньої працездатності на уроках, значне місце посідає емоційний фактор.

Емоційним стимулятором навчальної діяльності в нашому дослідженні виступила функціональна музика. Дослідження проводилось у 4-"Б" класі спеціальної музичної школи-інтернату ім. П. С. Столярського.

На початку експерименту протягом двох тижнів проводились спостереження за дітьми на уроках. Метою цих спостережень було отримання даних про динаміку поведінки учнів усього класу на заняттях, про зміни в балансі

збудження чи гальмування. Під час спостережень урахувались мовленнєві реакції дітей, такі як: зайві розмови, підказки, окремі вигуки, хоріві відповіді на запитання без дозволу вчителя.

Потім, протягом двох тижнів, проводилось визначення якісних показників розумової працездатності дітей шляхом дозування завдань за часом. В цьому дослідженні використовувались коректурні таблиці В.Я.Анфимова (завдання подавались у модифікації професора А.Н. Кабанова та наші).

Діти використовували завдання за цими таблицями до початку першого уроку та після кожного з наступних шести. Завдання складалось з двох частин. Спочатку, протягом перших двох хвилин діти за сигналом "Почали!" переглядали рядки зліва направо та викреслювали потрібну літеру. Кінець роботи кожна дитина помічала вертикальною рисою. Після цього діти отримували друге завдання. Вони повинні були продовжувати закреслювати цю ж саму літеру постійно, крім того випадку, коли перед цією літерою стоїть інша, про яку попереджували дітей. Це завдання діти починали виконувати також за сигналом; тривало воно також дві хвилини; кінець роботи вони помічали вертикальною рисою. Протягом дня завдання змінювались, однак за своєю складністю всі наступні завдання були рівнозначні першому, яке учні виконували до початку уроків.

При роботі дітей з коректурними таблицями В.Я. Анфимова, про продуктивність їх працездатності можна було судити за обсягом роботи (загальній кількості переглянутих дітьми знаків) та за її якістю (кількість припущених помилок). Зменшення кількості переглянутих знаків і зростання кількості помилок розцінювалось нами як зниження працездатності учнів, і навпаки, збільшення показників обсягом роботи та зменшення кількості помилок – як підвищення їх працездатності.

В результаті проведеного констатувального експерименту ми отримали дані динаміки розумової працездатності учнів протягом навчального дня.

Результати спостережень довели, що на початку занять переважають реакції гальмування. Протягом двох перших уроків – очевидний зріст числа реакцій збудження. А під кінець занять (п'ятий-шостий урок) у більшій частині учнів (75%) спостерігається зменшення реакцій збудження, а в решті дітей - реакції гальмування добре виражені. В основному це учні з послабленою нервовою системою, захворюванням на серце, зі сколіозною хворобою і т. ін. Ці діти швидко стають в'ялими, у них зникає життєрадісність. Також були виявлені й зайві рухи, діти підсакавали з місць, штовхали та заважали своїм сусідам, займались непотрібними справами.

Задля підвищення працездатності учнів на уроках ми впровадили функціональну музику за п'ять хвилин до початку занять з метою скоротити період "впрацьовування". Для програми "Музична "зустріч" дітей" ми підібрали твори з оптимістичним, чітким маршовим ритмом та мелодією, які підбадьорюють настрій дітей.

Також нами були розроблені програми для психічної та соматичної релаксації, які звучали в період зниження працездатності учнів наприкінці 3-го та 4-го уроків. До цієї програми ввійшли такі музичні твори: Дивертисмент № 17, частина II, Симфонія № 43 до мажор (Andante di molto) Моцарта; Концерт до мінор для флейти з оркестром (Largo) Вівальді; Бранденбурзький концерт № 6 сі бемоль мажор Баха і прелюдія № 15 Шопена.

У результаті аналізу всіх експериментальних даних можна зробити такі висновки: упровадження музики перед початком навчального дня значно підвищує початковий рівень працездатності учнів і перший урок проводиться з більш високим рівнем результативності; використання музики задля психічної та соматичної релаксації дає змогу отримати відчутні позитивні зміни в показниках розумової працездатності учнів на останніх уроках.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Антропова М.В.* Режим дня, работоспособность и состояние здоровья школьников / М.В. Антропова. – М.: Педагогика, 1974. – 136 с.
2. *Метельницкая Т.Н.* Применение музыки в педагогическом процессе / Т.Н. Метельницкая. – Барнаул: (Б.и.), 1980. – 25 с.
3. *Пратусевич Ю.М.* Определение работоспособности учащихся / Ю.М. Пратусевич. – М.: Медицина, 1985. – 126 с.
4. *Трегубова Л.Н.* Функциональная музыка как средство преодоления утомления учащихся в процессе обучения / Л.Н. Трегубова. – Пермь.: Перм. кн. изд-во, 1977. – С. 36-46.

Подано до редакції 14.05.09

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена проблеме введения функциональной музыки в учебно-воспитательный процесс начальной школы с целью повышения работоспособности учащихся на занятиях.

РЕЗЮМЕ

Стаття присвячена проблемі впровадження функціональної музики в навчально-виховний процес початкової школи з метою підвищення працездатності учнів на заняттях.

SUMMARY

The article raises the problem of introducing functional music into educational process of primary school which is aimed at promoting efficiency of pupils in class.

Ключевые слова: познавательная деятельность, работоспособность, утомление, функциональная музыка.

Ключові слова: пізнавальна діяльність, працездатність, втома, функціональна музика.

Keywords: cognitive activity, efficiency, fatigue, functional music

